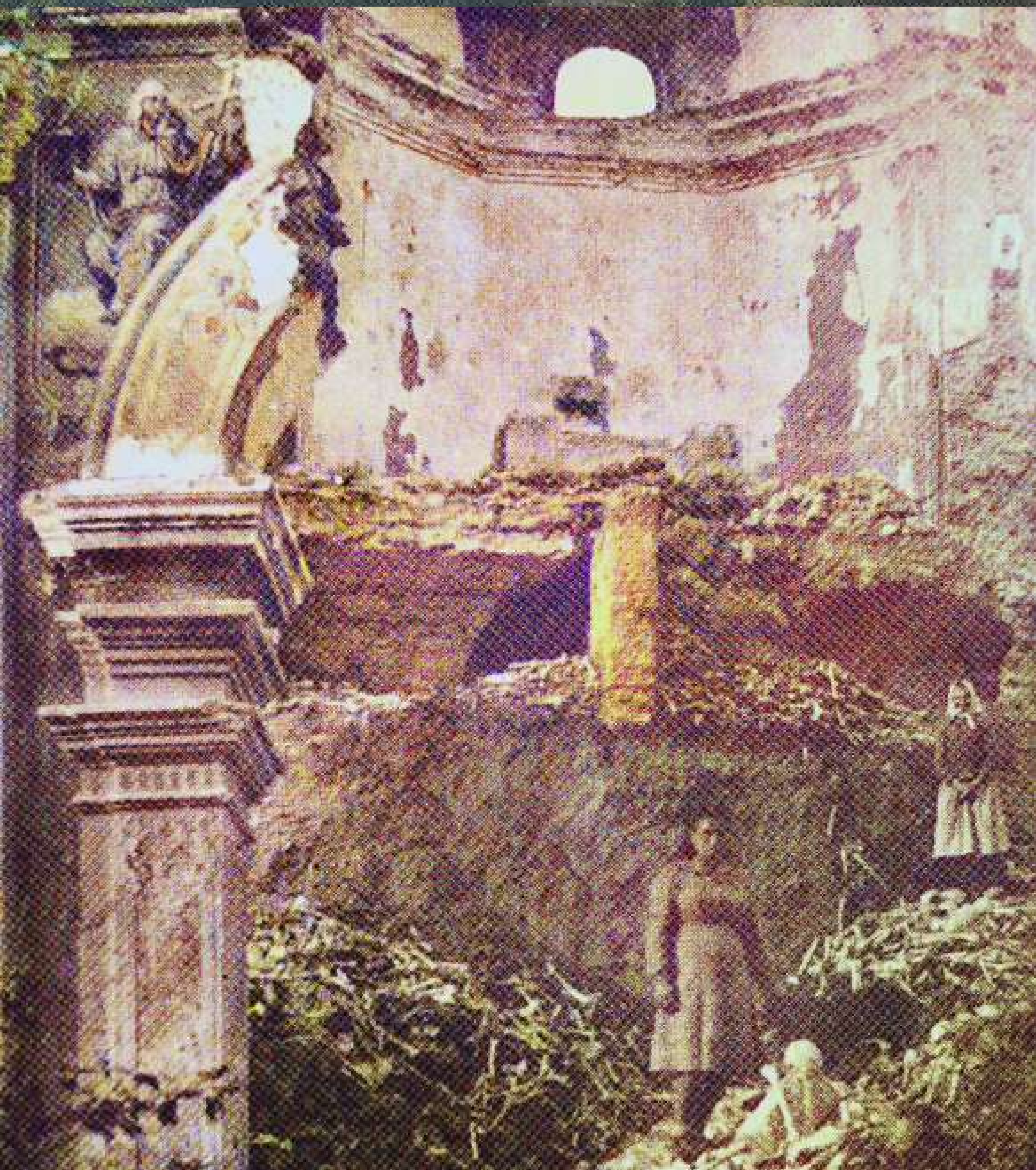

ZGODBE ŠALEŠKIH CERKVA

PRIPRAVILA
FRENK ŠPILER IN
DAVID VIDMAR ČERU

Viri: ARS, PAM, ZAC (arhivi); Kemperl in Vidmar: Leksikon cerkva na Slovenskem: Škofija Celje (I in VI) in Škofija Maribor (XXVIII) (2004, 2006, 2008); Kneževič: Sakralna znamenja Šaleške doline (2018); Kljajič: Potopljene spomini (2023); Knjižnica Velenje (arhiv); Muzej Velenje (arhiv); Orožen: Das Bisthum und die Diözese Lavant (1884); Poles: O freski živi Križ v Topolšici (2021); Poles et al.: Sakralna dediščina šaleške doline (1998); Ravnikar: Po poteh reformacije v Šaleški dolini (2008); Ravnikar: Šaleška dolina med 10. in 17. stoletjem (2005); Škofija Celje - Dekanije (spletna stran); Vrbič et al.: Velenje, Šoštanj, Šmartno ob Paki: turistični vodnik (1996); zasebni arhiv Frenka Špillerja, zasebni arhiv Davida Vidmarja Čeru, zasebni arhiv Alena Čejvanovića, zasebni arhiv Roka Polesa, zasebni arhiv Maje Praprotnik. Za pomoč pri pridobivanju slik se zahvaljujeva Združeni župniji Šoštanj, Bele Vode, Zavodnje, nato Župniji Šmartno ob Paki ter Župniji Velenje, prav tako krajevnim skupnostim občin Velenje, Šoštanj in Šmartno ob Paki. Posebna zahvala gre tudi vsem ključarjem, ki so odprli duri teh čudovitih stavb. Oblikovanje David Vidmar Čeru. Lektura Špela Mlinar.

SV. JURIJ V ŠKALAH

Cerkev sv. Jurija v Škalah pri Velenju je eden izmed treh večjih sakralnih objektov v Šaleški dolini (poleg cerkve sv. Mihaela v Družmirju in sv. Vida v Zavodnjah), ki so bili v 20. stoletju porušeni. Zanimivo je, da sta ravno oba izginula objekta najstarejši sakralni stavbi doline, saj sta se na področju Škal in nekoliko kasneje tudi Družmirja oblikovala škalska prafara in njen vikariat kot najstarejši obliki cerkvene organizacije na Šaleškem.

Njen začetek domnevno sega v 10. stoletje, in sicer na patrocinij sv. Jurija, ki se prvič izrecno omenja 1154. Zaradi starosti je cerkev večkrat spremenila podobo. Njeni začetki so zagotovo povezani z manjšo stavbo z romansko strukturo, ki se je s pojavom novih arhitekturnih slogov postopno spreminjala. V času gotike so romanski prezbiterij zamenjali z dolgim korom in gotskimi okni, zunanost pa so verjetno preuredili med turškimi vpadi, ko so zgradili obzidja in obrambni stolp, vendar so vse obrambne strukture porušili v 19. stoletju. 1605 so se lotili gradnje novega zvonika, v 18. stoletju pa se je začela obsežna baročna prenova. Gotske oboke so zamenjali, šilasta okna spremenili v pravokotna z lunetami, dozidali zakristijo in zgradili oratorij oziroma molilnico. Baročno prenavo je odražal prenovljen zvonik s čebulno strešico.

Tudi notranjost so barokizirali in 1775 postavili stranska oltarja. Sčasoma so v notranjosti in na zunanosti cerkve v stene vzdali številne nagrobne spomenike. Notranjost cerkve je bila prostorna in napolnjena s pisano svetlobo barvnih vitražnih oken, središče pa je bil baročni veliki oltar v prezbiteriju s podobo sv. Jurija, ki so ga dopolnjevali še štirje manjši stranski. Ob zunanji slavoločni steni sta stala dva stranska oltarja, posvečena Mariji Magdaleni in sv. Štefanu mučencu, levo od prezbiterija pa je bila stara zakristija, ki so jo spremenili v prostor za spovedovanje. Cerkev je bila okrašena s celo zbirko dekorativnih elementov, kot so 1793 postavljena lesena prižnica, krstni kamen, Božji grob in kamnit pevski kor z orglami, posebnost pa so bile grobne plošče oziroma epitafi, denimo Martina Ebenpergerja, Frančiška del Negra, Hansa Wagona ter Friderika in Sibile Gabelkhoven, posebej zanimiva pa je bila nad vrati vzdana spominska plošča, posvečena ljubljanskemu škofu Tomažu Hrenu. Cerkev v Škalah je bila zanimiva tudi zaradi kostnice turnskih gospodov in škalskih duhovnikov, ki se je odprla med rušitvijo.

Najstarejša šaleška cerkev je bila tudi ena od prvih porušeni sakralnih objektov. Zaradi pogrezanja je bila že 1946 njena uporaba prepovedana, saj je pod njo potekalo odkopavanje. Praznjenje cerkve so zaključili do pomladi 1949, ko so njeno streho razkrili, kmalu zatem so zrušili obok, 1951 pa razkopali novo zakristijo. Na zasilni cerkvi v Društvenem domu so se le leto kasneje začele kazati razpoke, tako da so morali znova odstraniti še obstoječi inventar, ki je obsegal le posamezne plastike in slike. Novo cerkev so Škale dobile šele 1976.

SV. MIHAEL V DRUŽMIRJU

Cerkev sv. Mihaela, ki je stala na rahli vzpetini na katastrski meji Družmirja, se prvič izrecno omenja 1318, vendar je bila stavba tam že pred letom 1261, kar pove podatek, da je bil že pred to letnico omenjen šmihelski vikariat, podrejen škalski župniji. O zgodnejši zgodovini cerkve je malo poznanega, vemo pa, da so jo večkrat dograjevali in obzidavali. Prve večje spremembe je prineslo 15. stoletje, saj so zaradi nevarnosti turških vpadov cerkev obdali z obzidjem in stolpi, s čimer je postala eden izmed dveh šaleških protiturških taborov, prav tako so dogradili gotski kor in večji zvonik, kar je pomenilo odmik od starejše romanike, ki je opredeljevala zgodnejšo obliko stavbe.

Družmirska cerkev je imela burno stavbno zgodovino, saj je v svojem skorajda tisočletnem obstoju večkrat spremenila podobo, zato jo poznamo samo takšno, kot je bila videti od 18. stoletja naprej. Od romanske gradbene faze je bilo ohranjeno samo obodno zidovje ladje, ki je s svojo izredno dolžino in pravilno orientacijo kazalo na zelo visoko starost. Cerkev je bila prezidana med 1723 in 1726, popolnoma dokončana pa je bila verjetno šele 1735. S tem je prešla iz romansko-gotske v baročno podobo, ki je svoj višek dosegla v notranjosti s plastikami evangelistov in angelom trobentačem na prižnici, osrednji element pa je bil monumentalni oltar sv. Mihaela. Spremembe je ponovno doživela 1897, ko so stopnice na kor odstranili in zgradili nove zunaj cerkve, 1920 pa so podrli dva stranska oltarja in s tem še razširili prehod iz ladje v prezbiterij. Baročna prižnica je bila zgrajena po prenovi 1739 in se je ohranila vse do rušenja 1975, orgle so bile iz 1863, Križev pot pa iz 1901. Poleg osrednjega oltarja sta bila dograjena še dva rokokojska, ki sta upodabljala Rožnovensko Marijo in sveto rešnje telo, v 18. stoletju pa so postavili še nekoliko manjša oltarja sv. Ahaca in sv. Nikolaja. Zanimiva je tudi zgodba o zvoniku in družmirskih zvonovih, saj so 1889 zvonik povišali za tri metre, ga preoblikovali iz baročne v novogotsko podobo in 1891 kupili tri nove zvonove. Ko so po blagoslovu v zvonik dvigovali prvi zvon, se je nanj po svoji navadi usedel tesarski mojster, da bi prišel v zvonik. Toda škripec se je utrgal in zvon je padel na tla, mojster se je pri tem ubil, poškodovana pa sta bila še dva človeka. Zvonove so prelili in jih dvignili v zvonik. Tako je imela cerkev štiri zvonove, saj starega iz 1767 niso odstranili.

Ob cerkvi je bilo tudi pokopališče, ki so ga 1811 povečali proti vzhodu, 1890 pa proti južni strani ceste. Do zadnje preнове je prišlo takoj po drugi svetovni vojni, ko so dodali nove spovednice in obhajilno mizo ter prebelili nekatere poslikave. Po 1958 je postala jasna usoda stavbe, ki je stala na območju posedanja tal zaradi izkopavanja premoga. Na nedeljo, 30. junija 1974, so bile darovane zadnje svete daritve, zaključene z zahvalno pesmijo. Cerkev so porušili 1. marca 1975, del njene notranje opreme pa prestavili v sosednje cerkve.

KARMELSKA MATI BOŽJA V VELENJU

Mariji posvečena cerkev stoji nad tržno ulico Starega Velenja pod zavetjem Velenjskega gradu. Današnja cerkev sestavljajo pravokotna ladja s prizidano kapelo, enako širok tristransko sklenjen prezbitერიj, zvonik z zvonasto kapo in nadstropna zakristija. V zunanjo južno stran ladje sta vzdana dva renesančna epitafa, notranjost je obokana.

Cerkev se je razvijala sočasno z naselbino in gradom, tako da lahko njeno gradnjo postavimo v prvo polovico 13. stoletja. Delovala je kot lastniška cerkev Velenjskih gospodov ali podružnica škalske župnije. Prvič je izrecno omenjena šele 1477, med 1574 in 1600 pa je postala središče protestantskega bogoslužja, ki se v dolini pojavlja od 1528. Pomen te cerkve za protestantsko bogoslužje priča, da so okoli 1580 cerkveno območje obzidali in uredili protestantsko pokopališče, v cerkvi pa pokopali Baltazarja Wagena, vidnejšega zavetnika protestantizma na Šaleškem. Protireformacijska zmaga je omogočila, da je bila cerkev ponovno posvečena in sam škof Tomaž Hren je razglasil, da jo bo na novo posvetil na belo nedeljo, 9. aprila 1600. Dogodka se je udeležilo deset tisoč vernikov iz 23 župnij, s čimer se je v očeh oblasti zaključilo obdobje protestantizma na Šaleškem. Sledilo je obdobje turških vpadov, ko so cerkev verjetno spremenili v manjši tabor, med 1668 in 1681 pa so staro romansko ali romansko-gotsko stavbo podrli, teren nasuli in zgradili sedanjo cerkev, sočasno s prenovo Velenjskega gradu.

Novozgrajena zgodnjerenesančna stavba je imela dvoranasto ladjo s šilastimi okni ter triosminsko sklenjen banjasto obokan prezbitერიj s kamnitimi toskanskimi kapitelnimi pilastri in kamnitimi okenskimi okvirji, posebno mesto pa je imel vratni portal z akantovo vitico. V 18. stoletju so na levi strani stavbi prizidali kapelo, obokali ladjo in šilasta okna spremenili v pravokotna, kar je posledica barokiziranja stavbe. Kot patrocinij se omenja Marijino oznanjenje, cerkev pa so takrat imenovali *cerkev Naše ljube Gospe v Velenju*. Osrednjo mesto v notranjosti je prevzel veliki oltar, sprva narejen 1744 in posvečen Škapulirski Materi Božji, dopolnjevali pa so ga stranski oltarji, posvečeni sv. Filipu in Jakobu ter sv. Janezu Evangelistu. Cerkev je doživela tudi več nesreč, med drugim velik požar 1801, v katerem se je zrušil strešni zvonik. Novega so zgradili v baročnem slogu pred zahodno fasado, kamor so v 20. stoletju prenesli del opreme porušene cerkve v Škalah. Tudi veliki oltar se ni izognil nesreči, saj je 1962 zgorel, iz njegovih ostankov in kipov škalskih oltarjev pa so sestavili obstoječi oltar. Notranjost so nato dopolnjevali z objekti iz škalske cerkve in nato iz porušene cerkve v Družmirju.

SV. MARTIN V VELENJU

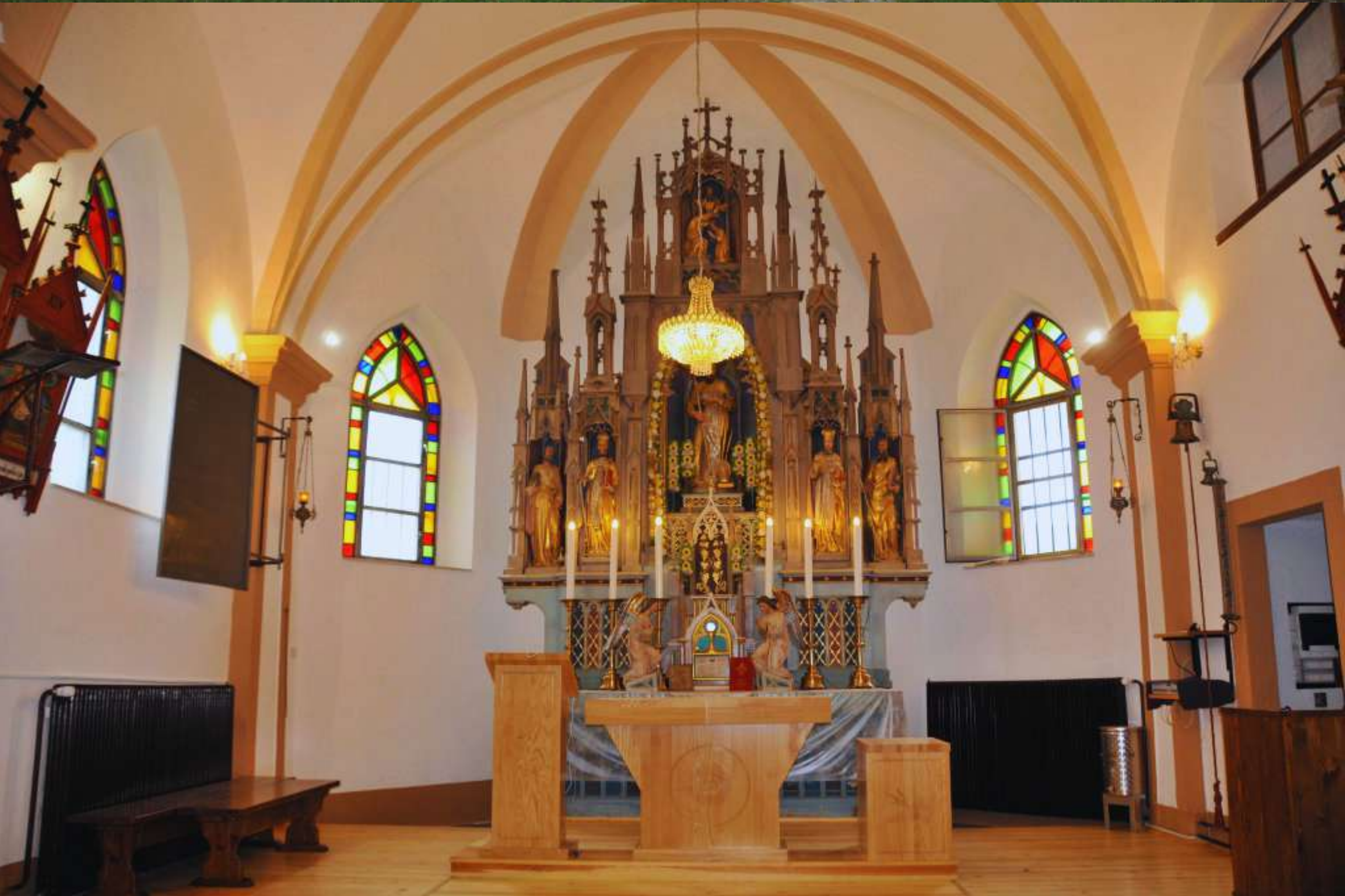
Župnijska cerkev sv. Martina škofa v Velenju stoji na skalni polici nad mestom. Njeni začetki segajo v 13. stoletje kot podružnica škalske prafare ali lastniška cerkev gradu Šalek, nato pa je pripadla oglejskemu patriarhu. Cerkev je bila utrjena kot protiturški tabor, večje spremembe je prinesla baročna obnova v 18. stoletju, v 19. je ob njej nastalo tudi večje pokopališče z novoromansko grobno kapelo. Današnjo podobo je dobila pred drugo svetovno vojno, ko so konstrukciji dozidali precej večjo novo ladjo s pokrito vežo pred vhodom, kar naj bi izražalo nov *slovenski narodni slog*. Zaradi tega je mešanica več arhitekturnih smeri. Stara ladja odraža barokizirano romansko predpreteklost, baročni zvonik predelave v 18. stoletju, polkrožna kovinska apsida in vzhodna fasada z velikimi steklenimi površinami pa prenovo v 21. stoletju. Poleg nekoliko nenavadne apside opredeljuje zunanost cerkve tudi visoka štirikapna streha, ki pokriva obe ladji. Tudi notranost odraža mnogoterost stavbne podobe. Stara ladja je opredeljena z arkadami, pevsko emporo na koru in baročnim medaljonom s štukaturami, medtem ko novejši del z ostrimi robovi in preprosto obliko z relativno malo okraši odraža moderni slog. Del notranje opreme tvorijo plastike in oltarne slike iz porušene cerkve v Škalah.

SV. ANDREJ V ŠALEKU

V nasprotju s sv. Martinom je cerkev sv. Andreja v Šaleku izvrstna celostna umetnina, ki se prvič omenja 1436, sedanja stavba pa je nastala okoli 1510. V 17. stoletju so dodali zvonik in zakristijo, sledile so le še relativno majhne spremembe. Stavbo opredeljujejo osrednja ladja in tristrano zaključeni kapeli, pri čemer je strešna kritina iz bobrovca, na eni strani je prezbitenarij z gotskimi okni s krogovičenjem, zunanost pa krasijo posamezne freske, cvetlični vzorec v damastnem slogu in epitaf Uršule Ramšisl. Od zunanosti je zanimiv kamnit nabiralnik, posebnost je še star zvon nad zakristijo. V notranjosti je prezbitenarij presvoden z zvezdastim obokom, ki ima skorajda banjast prerez. Krasi ga opečni tlak, celotno notranjost pa krasijo številni kakovostni kamnoseški členi in sklepniki, ki dajejo gotski videz. Notranjo podobo osvetljujejo visoka gotska okna s pasom iz rombov in križnih rož ter osatnimi cvetovi. Glavni vhodni portal krasi kamnita podoba dveh angelov, sledi kor z orglami, ki sloni na dveh stebrih, speljanih v tripilni gotski obok. Gotsko osnovo dopolnjujejo plastike, med njimi podobe sv. Leopolda, sv. Ignacija, sv. Marije in sv. Vida.

SV. BRIKCIJ V ŠENBRICU

Podružnična cerkev sv. Brikcija stoji na pol poti med Velenjem in Škalskimi Cirkovcami v Šenbricu pri Velenju in je tesno povezana s škofom Brikcijem. Najstarejši del cerkve je bil domnevno zgrajen v romanskem slogu v 12. ali 13. stoletju in je morda povezan z romanji na grob sv. Brikcija v Heiligenblutu. Osnovno romansko podobo so sprva gotizirali, ji povečali ladjo in sezidali tristrano sklenjen prezbiterij, nato pa konec 18. stoletja barokizirali, stavbo za dva metra dvignili in presvodili s kapastimi oboki. Danes zunanost stavbe najizraziteje opredeljuje visok in vitek zvonik z dvema zvonovoma ter preprostim svetlim ometom, medtem ko se je na delih fasade ohranil starejši geometrijski okras z rdečo barvo. Notranost cerkve je svetla s prebeljenimi zidovi in profiliranimi slopi v ladji, pri vhodnem portalu, stoječem na dveh med seboj polkrožno povezanih stebrih, je pevski kor, notranost pa zaznamujejo veliki oltar sv. Brikcija škofa s kipoma Joba in sv. Izidorja ter manjša in novejša stranska oltarja sv. Lucije in sv. Valentina. Dopolnjujejo jo še prižnica iz 19. stoletja, jožefinski križev pot dvanajstih postaj, križ z ogrodji Jezusovega mučenja, orgle iz 1898, velika podoba Rožnovenske Matere Božje, steklen košarast lesteneč iz zgodnjega 19. stoletja, zakristijska omara in spovednica.

SV. JOŠT NA KOZJAKU

Župnijska cerkev sv. Jošta na Paškem Kozjaku stoji na visokem slemenu Kozjaka pod Špihom in je druga najvišje ležeča cerkev v Šaleški dolini. Njen začetek lahko datiramo v 13. ali 14. stoletje, ko so nastajale druge višinske cerkve, posvečene puščavniku Joštu. Prenovi v slogu nove gotike je relativno zgodaj (1670) sledilo obsežnejše barokiziranje, 1879 pa je doživela spremembo, ko so stavbo skoraj v celoti podrli in v novi gotiki postavili nov objekt, ki se je ohranil do danes. Zunanost opredeljuje osemstrani piramidastokapen zvonik, pod katerim je glavni vhod, osrednji del stavbe pa poleg ladje tvorijo še velik osmerokotni prezbiterij in dve nekoliko manjši stranski kapeli s tristrano obliko. Notranost stavbe je presvoda z banjastim obokom, novogotski slog pa nakazuje notranja oprema. Glavni oltar je posvečen sv. Joštu, neogotska prenova pa je razvidna tudi na stranskih oltarjih sv. Jožefa in Matere Božje. V notranjosti so še bandera na sulici s podobama sv. Alojzija v molitvi in Jezusa med otroki, podobi Poklona sv. Treh kraljev in Legende sv. Jošta, križev pot, prižnica, kor z orglami in gotsko stiliziran lesteneč. Zanimivi so tudi ostanki kamnitih renesančnih oltarjev, edinih takšnih z območja doline.

SV. FLORIJAN V FLORJANU

Podružnična cerkev sv. Florijana kraljuje na skalnem previsu nad cesto, ki vijuga skozi grapo Florjanščice ter predstavlja naravno ločnico med dolino na vzhodu in hribovjem Belih Vod in Sv. Križa na zahodu. Sprva so na tem mestu postavili svoj grad vitezi Kacenštajnski in dogradili manjšo cerkev, ki je bila edina ostalina 1439 uničenega gradu. Ta je bila po skicah škofa Tomaža Hrena 1612 bogato okrašena, a jasnih podatkov ni. Sredi 17. stoletja so poleg stare (ki so jo kasneje podrli) zgradili novo cerkev, ki je sestavljena iz ladje, tristranega prezbiterija, dveh stranskih notranjih kapel in zvonika z velikim zvonom iz 1684. Tega naj bi cerkev dobila v dar, ker je darovalka prestala turško obleganje. Stavba je zmes poznogotskih in renesančnih elementov, pri čemer izstopajo gladka glavna fasada, ozka šilasto speta okna, kamnit glavni portal in visok osemkotno ošiljen zvonik. V notranjosti je najvidnejši element poslikan lesen kasetiran strop, medtem ko oboke prezbiterija pokriva dekorativno-figurativna poslikava. Veliki oltar je posvečen sv. Florijanu ter ima podobi sv. Urha in sv. Janeza Nepomuka, stranska pa sv. Uršuli in sv. Antonu Padovanskemu. Od plastik je treba izpostaviti poznogotsko Florjansko pietá, ostalino stare cerkve, od podob pa Marijo Zaščitnico, sv. Uršulo s spremljevalkami in sv. Antona s sv. Pavlom.

Podružnična cerkev, posvečena sv. Antonu Puščavniku, leži na samotni jasi vrh Skornega. V virih jo prvič zasledimo 1545 kot romarski kraj, čeprav je v cerkvi razstavljena freska križanja iz 1526. V 18. stoletju so tedaj poznogotsko podobo barokizirali, obokali ladjo, prizidali zvonik in zakristijo ter vstavili pevski kor, nato so po požaru na zvoniku konec 19. stoletja cerkev v začetku 20. temeljito obnovili, preden je bila ponovno poškodovana v bojih 1944, v naslednjih desetletjih pa prenovljena. Zunanost opredeljujejo baročni zvonik z zvonasto lanternasto streho, šivani vogali, preprost glavni portal in kratka ladja z nekoliko daljšim tristrano sklenjenim, na ladjo naslonjenim prezbiterijem. Notranjost je preprosta z rebrasto obokanim prezbiterijem, kjer domuje baročni veliki oltar sv. Antona Puščavnika, v ladji stojita stranska oltarja, posvečena sv. Jedrt in sv. Gregorju. Notranjost dopolnjuje neorenesančna prižnica s podobama sv. Marka in Janeza Evangelista, prezbiterij krasita podobi evharistije in Svete družine, stene pa okrasijo iz drobnega štuka, banjasti oboki in stopnjevani pilastri.

SV. JAKOB NA GRADIŠČU

Podružnična cerkev sv. Jakoba Starejšega sedi na sedlu med Malim in Velikim Gradiščem nad Pesjem in naj bi od okoli 13. stoletja delovala kot grajska kapela kasneje porušenega gradu Limberk. V osnovi je romanska, na kar še danes opominjata okno v sklepu prezbiterija in ohranjen romanski portal. Sprva je cerkev obsegala pravokotno ladjo z nižjo polkrožno apsidno, gotika se je ni dotaknila kakor ostalih cerkva v dolini, v drugi polovici 17. stoletja so dogradili severno kapelo, v 18. pa je bila barokizirana, prezbiterij preobokan ter dodani kor, ki lahko zaradi majhnosti cerkve stoji na enem stebru, zakristija in zvonik, s čimer je stavba dobila današnjo podobo. Zadnja prenova je iz 1904, manjše restavracije so kasnejše. V notranjosti je veža pod zvonikom križno obokana, vhodni romanski portal krasi posvetilni križ. V prezbiteriju stoji veliki rokokojski oltar s podobami sv. Jakoba ter evangelistov sv. Luka in sv. Marka. V stranski kapeli je oltar posvečen sv. Urbanu, dopolnjujejo ga podobe škofa sv. Martina, sv. Jožefa z malim Jezusom, papeža Urbana in sv. Antona Puščavnika. Baročni poseg je notranjosti dodal še prižnico, kljub tem spremembam pa cerkev poleg prezbiterija v Šoštanju ostaja najboljše ohranjen in nazoren spomenik romanske arhitekture na Šaleškem.

SV. NIKOLAJ V BEVČAH

Podružnična cerkev sv. Nikolaja oziroma Miklavža je nekoliko odmaknjena od naselja Bevče, v bližino trase, ki vodi iz Velenja proti Vinski Gori. Morda sega njen začetek že v čas romanike (ladja), zagotovo pa so v gotiki dogradili triosminsko sklenjen prezbiterij in koničast osmerostrani zvonik, naslonjen ob ladjo. V 18. stoletju je bila stavba barokizirana, kar se kaže v banjastih obokih in čeških kapah v notranjosti, pa tudi v zakristiji, postavljeni levo od prezbiterija. Končno podobo sta konec 19. stoletja stavbi dala novogotski podaljšek zakristije in novogotska dvokapna veža, ki s treh strani objema zvonik in je unikum v šaleškem prostoru. V notranjosti se srečamo s preprostim, aokusnim ambientom. Ob prihodu v stavbo nas pričaka pevski kor, podprt z dvema kamnitima stebroma. Ladjo delijo trije pari krepkih sestavljenih slopov, medtem ko prezbiterij členijo trije pari pilastrov, kjer stoji veliki baročni oltar, posvečen sv. Miklavžu, ob slavalochni steni sta stranska oltarja sv. Helene s križem in sv. Jedrt. Ob prvem visi na steni ladje prižnica z baldahinasto streho, notranjost pa opredeljujejo še križev pot ter posamezne manjše plastike in poslikave, ki cerkev zaokrožujejo v urejeno celoto.

SV. MOHOR IN FORTUNAT V ŠOŠTANJU

Cerkev sv. Mohorja in Fortunata v Šoštanju je nekoč delovala kot grajska kapela šoštanjskega gradu in zaselka, ki so mu enkrat pred 1348 vovbrški grofje podelili trške pravice. Ti so v 12. stoletju dali zgraditi lastniško cerkev, nad katero so imeli odvetništvo in patronatske pravice, ter jo posvetili sv. škofu Mohorju in diakonu Fortunatu, svetnikoma mučencema iz časa cesarja Dioklecijana (okoli 280 do 310), ki si ju je oglejski patriarhat 1031 izbral za zavetnika. Prvo pomembnejšo omembo cerkve zasledimo 1434, ko so jo posvetili in morda v romansko zasnovani stavbi v prezbiteriju poslikali barvite zgodnjegotske upodobitve svetniških legend naslovnih svetnikov cerkve (čeprav so poslikave morda že iz 14. stoletja). Upodobljena sta nebeški Jeruzalem in Kristus kot vladar sveta (Pantokrator) med simboli evangelistov. Na stranskih stenah prezbiterija se pojavljajo upodobitve vseh dvanajstih apostolov. Poslikave spadajo med najstarejše gotske slikarije v Sloveniji. Slikovita je upodobitev usmrčitve klečečega sv. Mohorja, nad katerim rabelj vihti sabljo, sočasno pa se nanj spušča angel, ki bo dušo odpeljal v nebesa.

Stavbni razvoj je opredelilo 16. stoletje, ko so nad prezbiterijem sezidali korni zvonik (1597), v cerkvi pa dodali stranska oltarja z baldahini. Sledilo je 17. stoletje z barokiziranjem stavbe, preden so jo v poznem 18. stoletju razen zvonika v celoti porušili. To je izjemno pomembno, saj je ohranitev zvonika omogočila preživetje celotnega prezbiterija in gotskih poslikav.

Nova cerkve je nastala pod vplivom jožefinskega asketizma in se je s tem izognila pretiranemu barokiziranju, značilnemu za nekaj desetletij starejše stavbe. Osrednjo ladjo opredeljuje središčno postavljena kupola, za njo je pravokoten (nov) prezbiterij. Tudi notranjost je odražala asketsko misel s tremi preprostimi oltarji, sestavljenimi le iz menz in oltarnih slik, tako da je bila poleg starejšega zvonika najizrazitejši element stavbe visoka osmerostrana streha v obliki kamelje grbe, ki jo je dopolnjevala nižja sedlasta streha novega prezbiterija. Proti koncu 19. stoletja so staro zakristijo dvignili in razširili ter v nadstropju uredili oratorij, kjer so vse do 21. stoletja izvajali verouk. Skromne baročne oltarje so zamenjali slikovitejši novogotski, 1863 pa je dobila orgle iz cerkve sv. Mihaela v Družmirju. Zadnjo večjo prenovo je doživela med 1958 in 1979, ko so vanjo predstavili nekatere elemente porušene družmirske cerkve.

Danes je notranjščina stavbe pleskana v svetli oker barvi, dna oprog in slavl oka ter slopi kora so svetlo rjavi, medtem ko sta ogredje in kupola bela. Posebno igro odtenkov prida šahiran tlak iz črnega in belega marmorja v glavni ladji, medtem ko je ta v novem prezbiteriju dvignjen za dve stopnici.

SV. MARTIN V ŠMARTNEM OB PAKI

Župnijska cerkev sv. Martina v Šmartnem ob Paki se prvič omenja 1256 kot vikariat župnije Žalec in je skozi dolgo zgodovino večkrat spremenila podobo. V svojem jedru je gotska, konec 18. stoletja pa je bila obnovljena v poznobaročnem slogu, med 1817 in 1821 so povišali zvonik in ga barokizirali, zadnja večja prenova je bila 1940, ko so jo prostorsko povečali. V cerkvi so krstni kamen iz 1563, prižnica iz 1875, kipi sv. Jožefa, sv. Antona, sv. Terezije, sv. Ane z Marijo in blaženega škofa Antona Martina Slomška ter orgle. Posebnost so tudi barvna okna v prezbiteriju, ki prikazujejo dogodke iz življenja sv. Martina. Cerkev ima tri oltarje, velikega iz poznobaročnega časa in dva stranska, zgrajena v neogotski tradiciji. Pevski kor sloni na paru toskanskih stebrov in je kot balkon okrašen s cvetlično in rastlinsko štukaturo, prezbiterij pa je obokan s češkimi kapami, okrašenimi z baročno oblikovanimi štukiranimi okvirji. V zvoniku so trije zvonovi, pod njim so 1936 ponovno odkrili gotske freske, ki so bile obnovljene 2002. Cerkev tvori skupaj s pokopališčem in manjšim župniščem srce naselbine in ostaja osrednji kulturni spomenik Šmartnega ob Paki.

SV. JANEZ KRSTNIK V GORENJU

Cerkev sv. Janeza Krstnika v Gorenju je podružnična cerkev šmarške župnije in se v listinah prvič omenja v prvi polovici 17. stoletja, čeprav je v svojem jedru srednjeveška in s tem nekoliko starejša, današnja končna podoba pa je dobila 1931. Njeni osnovni elementi so pravokotna ladja, prezbiterij z zaobljenimi vogali, kapela s triosminskim zaključkom in zvonik, ki ga pokriva čebulasto-lanternasta streha. V notranji ladji stopnjevani pilastri podpirajo ogredje in banjasti obok, medtem ko pevski kor sloni na paru toskanskih stebrov. Posebnost so tudi poslikave iz 1908, ki upodabljajo obglavljenje sv. Janeza Krstnika, štiri evangeliste, Sveto družino, sv. Florijana in sv. Antona Puščavnika ter Kristusovo zadnjo večerjo, oznanjenje, rojstvo, pietá in vstajenje. Osrednji element je veliki oltar sv. Janeza Krstnika, izdelan v 18. stoletju v rokokojskem slogu, ki ga dopolnjujeta dva stranska, in sicer oltar sv. Križa v južni kapeli iz okoli 1730 ter zgodnjebaročni oltar sv. Ane v severni kapeli iz okoli 1664. Podobno kot sv. Martin v Šmartnem tvori cerkev sv. Janeza Krstnika središče vasi Gorenje.

SV. KRIŽ NA GORI OLJKI

Na Gori Oljki, nekoč imenovani Križna gora, se dviga mogočna cerkev sv. Križa. Na mestu današnje cerkve je od sredine 17. stoletja stal velik križ s kipoma sv. Neže in sv. Jošta, zaradi obiskanosti pa je bila 1754 sklenjena pogodba med Marijo Karolino grofico Inzaghy (Thurn-Valsassina) in polzelskim komturjem Francem Dominikom Spinkhonom pl. Helfenthalom glede postavitve cerkve, katere gradnja je bila končana 1773. Pol stoletja kasneje sta 1837 zaradi udara strele pogorela oba zvonika, 1932 pa je požar prizadel ostrešje. Današnjo podobo je stavba dobila po prenovi 1935. Cerkev je sestavljena iz kvadratnega prezbiterija in ovalne ladje, posebnost pa sta dvojna zvonika s čebulastima strehama. Zunanost opredeljuje tudi živo rumena fasada s poudarjenimi belimi kotnimi zaključki. Središče stavbe je veliki oltar sv. Križa, notranjost krasi tudi s kipi upodobljena zadnja večerja. Cerkev ima dva neobaročna stranska oltarja, posvečena devici Mariji in sv. Janezu Nepomuku, tudi prižnica je oblikovana v neobaročnem slogu. Poleg njih stojijo v spodnji cerkvi še trije preprosti klasicistični oltarji iz sredine 19. stoletja, ki upodabljajo mrtvega Kristusa z jeruzalemskimi ženami, Lurško Mati Božjo in Jezusovo srce. Danes je priljubljena izletniška točka.

SV. KRIŽ NAD BELIMI VODAMI

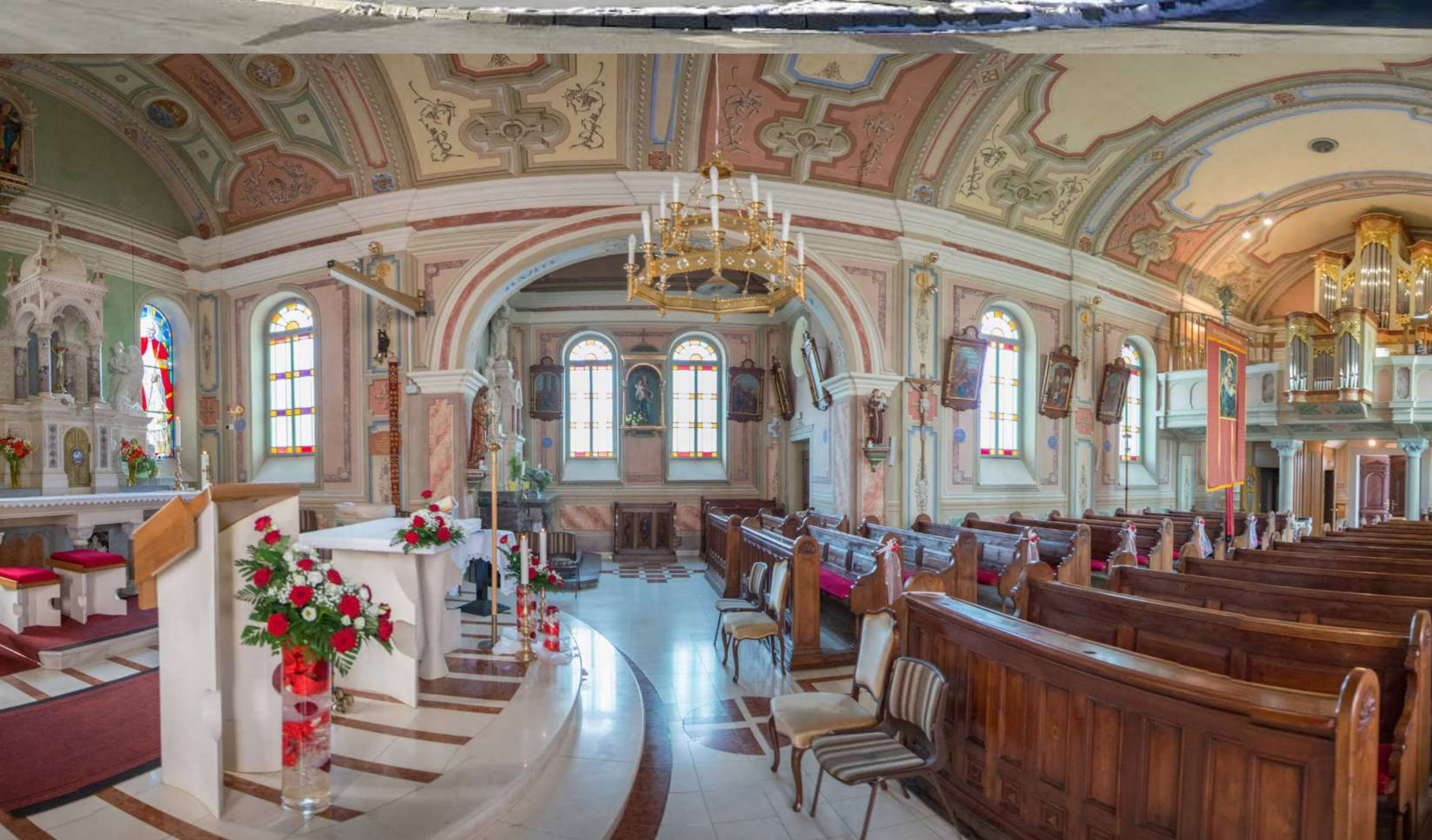
Legenda pravi, da je 1793 vol pokazal ljudem čudežno razpelo na smreki z dvema vrhovoma na neobljudeni planini. Lokalni prebivalci so dogodku v spomin postavili prvi križ, med 1804 in 1874 pa je bil na vrhu hriba zgrajen obsežen cerkveni kompleks, ki vključuje veliko cerkev sv. Križa, malo cerkev sv. Križa, svete stopnice, cerkveno hišo, hišo za romarje in tri kapele. Velika cerkev je rumena pozno-baročna stavba z rahlo izbočenim prezbiterijem, zakristijo, dvema stranskima kapelama, skorajda kvadratno ladjo z ločenim vhodnim in izhodnim portalom ter visokim zvonikom s čebulasto streho. Notranjost izžareva obilje, glavni oltar je posvečen Križanemu z Marijo in Janezom Evangelistom, stranska Mariji Kraljici rožnega venca in sv. Janezu Krstniku. Strop ladje je bogato okrašen, prav tako pevska empora, izpostavljeni velja še vitraj Povzdignjenih bronastih kač v prezbiteriju, podoba Konstantinovega videnja, prižnico in v historicistično omaro postavljen petdelni orgelski prospekt. Mala cerkev je nastala iz zidane kapele ter je sestavljena iz pravokotne ladje in prizidane zakristije, kasneje so ji dodali še zvonik. Tudi ta cerkev odraža baročni vpliv, glavni oltar je posvečen sv. Križu, pomembne pa so še stropne poslikave, ki upodabljajo sv. Nežo, sv. Jurija, Janeza Nepomuka in Apolonijo.

SV. EGIDIJ V ŠENTILJU

Župnijska cerkev v Šentilju (Arnače) pri Velenju nosi mnoga imena, saj se poleg ustaljenega sv. Egidija uporabljata sopomenki sv. Ilij oziroma sv. Tilen. Prvič se omenja 1261 kot podružnica Škal, prva neposredna omemba pa sega v 14. stoletje (1356). O starejši osnovi priča poznoromanska ladja, medtem ko sta prezbitrij in zvonik gotska, večje spremembe pa je doživela v 18. stoletju z obsežnejšim barokiziranjem, ki je dodalo dve triosminsko zaključeni nižji kapeli. Baročno podobo vse do današnjega dne izpostavlja povišan zvonik z baročno kapo in členitvijo v ometu, medtem ko starejšo gotsko preteklost razkriva predvsem prezbitrij. Ko vstopimo skozi glavni vhod pod zvonikom, se pred nami odpre baročno zasnovan enoladijski prostor z dvema stranskima kapelama in izrazito baročnim interierom. Poleg osrednjega velikega in dveh stranskih oltarjev pritegnejo zanimanje obiskovalcev železna vrata v oratorij, star tlak iz šamotnih tlakovcev s šesterolistnimi odtisi, naslikana členitev okenskih šip v kapeli, dekorativna poznobaročna prižnica, s pozlačeno kovino obita prižnica, krstilnik z balustradno nogo, Križev pot iz zgodnjega 19. stoletja, kip Matere Božje sedmih žalosti z mrtvim Sinovim telesom v naročju, bogate baročne stropne poslikave po celotnem prezbiteriju in table križevega pota.

SV. PANKRACIJ NA PONIKVI

Župnijska cerkev sv. Pankracija na Gornji Ponikvi nad Žalcem je ena izmed odročnejših cerkva širše Šaleške doline. Prvič je bila izpričana v šoštanjnem urbarju 1575, kuracija je postala 1787, samostojna župnija pa 1891. Cerkev je imela v svoji najzgodnejši obliki tristrano sklenjen prezbitrij in obokano ladjo, kapeli sta bili dograjeni kasneje. V cerkev vstopimo skozi polkrožno zaključen vhod pod zvonikom, nad katerim je izpisana letnica 1688. Konec 17. stoletja je bila cerkev barokizirana, kar je dalo podobo, ki krasi zvonik vse do danes. Zadnji večji arhitekturni poseg je iz 1923, ko so cerkev podaljšali in razširili ter bili zato primorani podreti obe stranski kapeli (ki sta bili kasneje ponovno zgrajeni ob boku razširjene ladje), zunanost pa preuredili v novorenesančni podobi. Večji del notranjosti je iz časa zadnje prenove, med drugim veliki oltar iz marmorja, nova prižnica in orgle na koru, stranska oltarja sta posvečena sv. Jožefu in Žalostni Materi Božji, starejši elementi pa so krstilnik in baročne podobe z bander. Cerkev je poslikana relativno skromno z izjemo stopne poslikave podobe Svetega duha, Kristusa Kralja ter Cirila in Metoda.

SV. ANDREJ V BELIH VODAH

Sredi travnika na pobočju pod Belovškim vrhom v Belih Vodah stoji župnijska cerkev sv. Andreja, ki se prvič omenja 1482, do 1652 pa je bila izvorna gotška stavba tako načeta, da so jo porušili in 1658 začeli graditi novo, ki je do 1759 znova tako propadla, da so jo med 1775 in 1792 temeljito prenovili in barokizirali. Zaradi močvirnatega terena so 1819 stavbo utrdili z železnimi vezmi, 1970 pa učvrstili z betonskim temeljem. S tem se je izoblikovala konstrukcija, kakršna stoji danes. Sestavljena je iz osrednje pravokotne ladje in daljšega pravokotnega prezbiterija, ob katerega je lepo postavljena zakristija. Cerkvni zvonik s koničasto streho stoji ob glavni ladji desno od vhoda. Baročno zunanost zaokrožuje notranjost asketskega poznobaročnega stila, katere elementi tvorijo enotno vezano kompozicijo. Kor stoji na treh lokih, ki počivajo na pilastrih in ogredju, ta pa zaobjema celotno ladjo. Posebno vrednost dajejo poslikave na oboku ladje (Sveta družin) in prezbiterija (apoteoza) iz zgodnjega 20. stoletja. Glavni oltar v prezbiteriju je posvečen sv. Andreju in ga dopolnjuje poslikava zadnje večerje, upodobljena na antependiju, stranska oltarja sta posvečena Brezmadežni in sv. Urhu. Med opremo sodijo še tri baročne slike, podoba Marije Kraljice miru, nekatere historične plastike iz Tirolske in gotski zvon.

SV. PETER V ZAVODNJA

Župnijska cerkev sv. Petra in Pavla stoji sredi Zavodenj ob nekdanji trgovski poti na Koroško in je bila najbrž zgrajena v 13. stoletju kot kapela danes porušenega gradu Žamberk. Bližina Koroške se je odražala v prvotni obliki zgradbe s pravokotno ladjo in kornim zvonikom. V začetku 18. stoletja so dogradili nov baročni zvonik, med 1810 in 1813 pa so celotno cerkev razen zvonika podrli ter na istem mestu zgradili novo stavbo s pravokotno ladjo, obočnim slavlolokom in ločno zaključenim prezbiterijem. Današnja stavbo sestavljajo zvonik z baldahinasto kovinsko streho in vhodno vežo, skorajda kvadratna ladja, polkrožni (parabloidni) prezbiterij in podolgovata zakristija. Skromni zunanosti daje kontrast razkošna, barvita in pozlačena notranjost, ki odraža višek bogastva. V notranjosti kraljuje veliki oltar sv. Petra iz sredine 19. stoletja, stranska sta postavljena diagonalno in posvečena sv. Valentinu in sv. Mariji. V največji meri opredeljujejo notranjost številne poslikave cerkvenih očetov, svetnikov in verskih figur ter Križev pot iz 1903. Kot dodatek je treba omeniti še valjasto prižnico z upodobitvijo Jezusa med ovčicami, banderi in votivno podobo sv. Valentina, zanimivi so tudi dvignjen kor z orglami, zakristijska omara iz 1790 in trije zvonovi.

SV. JAKOB STAREJŠI V TOPOLŠICI

Cerkev sv. Jakoba stoji vrh pobočja pred Topolšico, danes zakrita za visokim rastjem. Prvič se omenja 1545. Prvotno je bila zidana v gotskem slogu (čeprav proporci kažejo na romansko jedro) in je bila zaradi le treh majhnih oken mrakobna. V začetku 18. stoletja so dogradili zvonik, 1830 so cerkev obokali, prebili nova okna in dodali zakristijo. Zunanost opredeljuje zvonik s fasadno dekoracijo šivanih vogalov in koničasto osemstrano kapo, ki sloni na trikotnih čelih, preostanek strehe je dvokapen s triosminsko sklenjenim koncem. Posebno vrednost dajejo ostanki najdenih in restavriranih fresk Živi križ in Pohod Svetih treh kraljev. Notranjost krasi baročna profilacija slopa v ladji z bogatimi poslikavami nad tremi nizkimi kupolastimi oboki, ki jih med seboj ločujejo slopi. Glavni oltar je posvečen sv. Jakobu, stranska sv. Katarini Aleksandrinski in sv. Urbanu. Izdelani so v baročnem slogu z dodanimi klasicističnimi prvinami. Od notranjega okrasja je treba izpostaviti še okrasni slavalok, ki deli prezbitarij od ladje in vsebuje poslikave sv. Jakoba. Dragocene so orgle iz 1778, postavljene v sredino kora in izstopajoče izza tridelne omare, ki tišči preko kora v ladjo.

SV. JANEZ KRSTNIK V VINSKI GORI

Slikovita župnijska cerkev sv. Janeza Krstnika leži na skalnem pomolu kapniške votline nad Vinsko Goro. Prvič se omenja 1261 (domnevno škalski vikariat) kot preprosta romanska kapela, kar se odraža v današnjih merah stavbnega telesa. V 15. stoletju so dogradili triosminsko zaključen kor in 1536 prenovili ladjo v poznogotskem slogu, 1580 so prizidali zvonik in ga 1709 povišali, kasneje pa so barokizirali in dogradili dve stranski kapeli, s čimer je dobila današnjo podobo. Cerkev dopolnjujeta še pokopališče in župnišče. Zunanost opredeljujejo dolga ladja s tristrano zaključenim prezbitarijem in dvema stranskima kapelama, zakristijo ter visokim zvonikom s fasadnim okrasjem šivanih vogalov in osemstrano streho, prav tako gotska okna s krogovičenjem ter gotski profiliran portal. V notranjosti se lepo vidijo gotski rebrasti oboki, slavalok, kamnoseški znaki, nevitirana gotska okna in profilirani portali, medtem ko so veliki oltar Janeza Krstnika ter stranska sv. Barbare in Matere Božje baročni. Notranjost dopolnjujejo križev pot, posamezne poslikave in oljne podobe iz 19. stoletja.

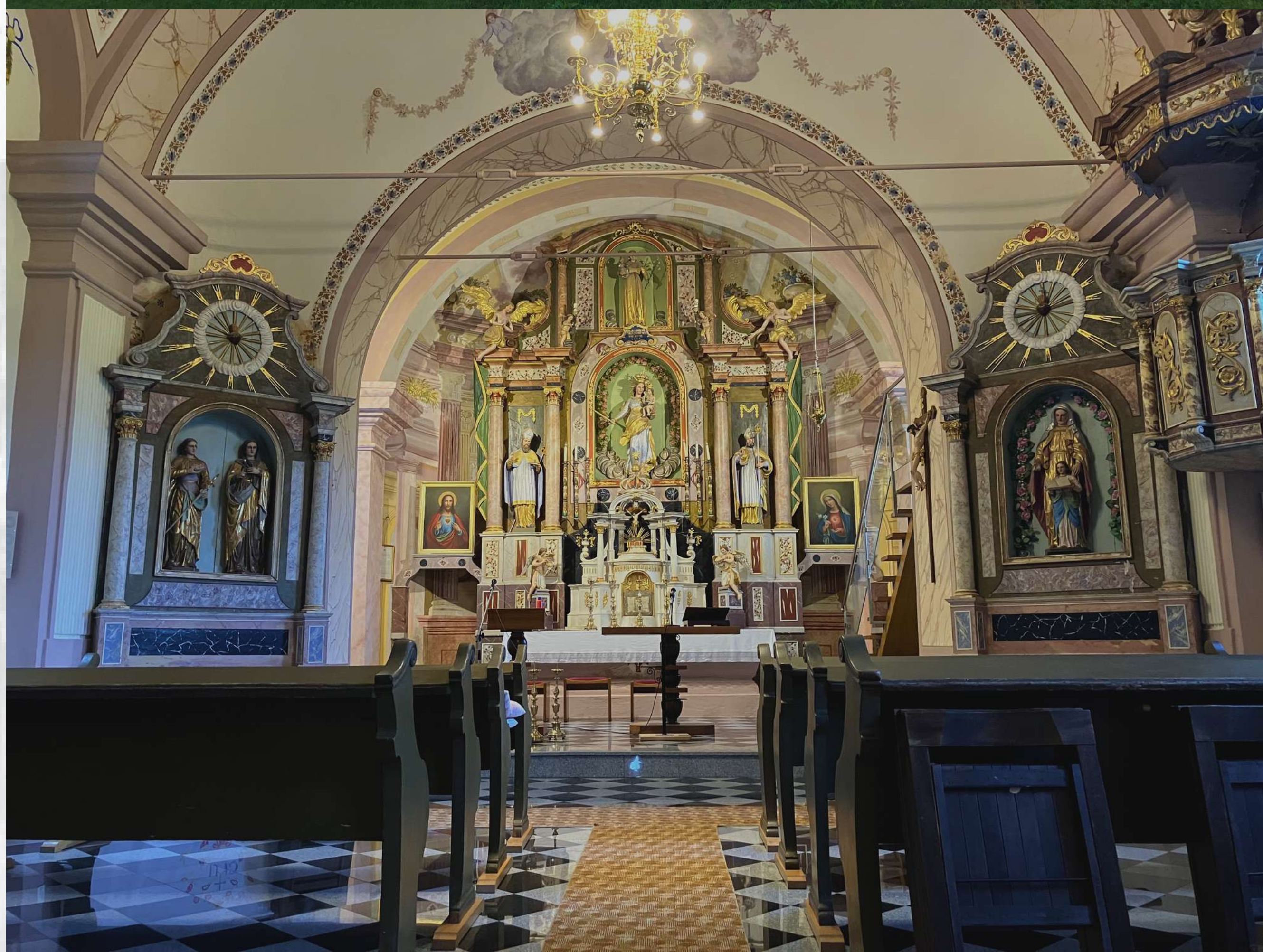
SV. DUH V RAVNAH

Cerkev sv. Duha stoji na vrhu strmega griča v Ravnah nad Šoštanjem. Prva omemba sega v 1545, sedanja stavba pa je iz poznega 16. ali zgodnjega 17. stoletja, zasnovana kot skromnejša podružnica. Cerkev so v 18. stoletju barokizirali, jo znova prenovili sredi 19. stoletja, do manjših prenov je prišlo še 1928/30. Stavba je preprosta, zunanost je sestavljena iz zvonika z osemstrano piramido na trikotnih čelih, pravokotne ladje in nekoliko ožjega prezbiterija z zakristijo. Fasada cerkve je rumena z okni in vogali, poudarjenimi z belimi pasovi. V notranjost vodi portal preko zvonika v osrednjo ladjo s pevskim korom na dveh toskanskih stebrih iz zelenega vulkanskega tufa. Ladijski obok je banjast in okrašen z medaljoni iz štuka, obočni prelomi so okrašeni s kitami iz lovorovih listov, spetih v rozete. V sredini oboka je manjša okrogla odprtina, ki se spušča iz podstrešja. Pomemben vidik tvorijo baročne poslikave štirih evangelistov s peresi in knjigami ter Cirila in Metoda. Osrednji poudarek notranjosti tvori glavni oltar z nišo Marijinega kronanja, sestavljen iz Kristusa in Boga Očeta, nad katerim plava bel golob kot upodobitev sv. Duha. Stranska oltarja sta ob slavoločni steni, ki ločuje ladjo od prezbiterija. Posvečena sta Materi Božji s sv. Janezom Krstnikom in sv. Lovrencem ter sv. Barbari s sv. Uršulo in sv. Joštom.

SV. ULRIK V GABERKAH

Tudi gabrška cerkev sv. Ulrika (Urha) je bila na začetku podružnična cerkev s prvo omembo 1545 in je bila do 17. stoletja močno zanemarjena. Starejšo stavbo so 1828 porušili in ohranili le zvonik, ki so ga ob gradnji nove povišali. Do sprememb je prišlo 1899 z novim tlakom in 1962 z novo obhajilno mizo. Zunanost je sestavljena iz že omenjenega zvonika z vhodnim portalom, ki vodi v kvadratno ladjo, prezbiterij je nekoliko ožji, a enako visok, zunanje osemkrako sklenjen, v notranjosti ima sklepno ovalno nišo, zakristija pa je pravilne oblike. Okna so večja, pokončna in segmentna. Baročni zunanosti daje kontrast najstarejša historicistično-novorenesančna notranjost v dolini iz zgodnjega 19. stoletja z močno profiliranimi pilastri s kanelurami, cerkveni kor stoji na dveh masivnih stebrih in se boči v prostor, s čimer dopolnjuje dvignjeno prižnico ob levem stranskem oltarju. Glavni oltar je novorenesančni, v celoti zapolni zadnjo steno prezbiterija in je posvečen Devici Mariji, stranska pa sv. Apoloniji in Luciji ter sv. Ani in Mariji. Zanimiv je glavni oltar, sestavljen iz dveh obhajilnih miz iz porušene družmirske cerkve. Notranjost dopolnjuje Križev pot iz 1883, orgle iz 1895 in poslikave svetih škofov na svetli podlagi.

SV. MIHAEL V SKORNEM

Nad vstopom v sotesko Penk stoji župnijska cerkev sv. Mihaela, zgrajena med 1970 in 1974 kot nadomestilo porušene istoimenske cerkve v Družmirju. Je popolnoma modernistična stavba s teatralno zasnovo in armiranobetonsko konstrukcijo. Poleg zvonika iz štirih betonskih listov opredeljuje zunanost glavna stavba, ki odraža sodoben arhitekturni slog zlaganja ploskev. Tlorisno je glavna stavba zasnovana s pomočjo kvadratov, ki se vrtijo okoli dveh središč, osrednji del pa dopolnjuje podaljšano župnišče. Tudi notranjost razodeva modernistični arhitekturni slog, pri katerem je odpadlo vse okrasje, ambient poživljajo predvsem slikana okna, ki epizodično upodabljajo izseke iz Stare in Nove zaveze ter Apokalipse. Notranjost je 1997 dopolnila večja klasična slika, ki monumentalno prikazuje podobo vstajenja Kristusa s križevim potom, starejša umetniška usmeritev je tudi oltar, ki se kopa v svetlobi sredi osmerokotnega prezbiterija, prinesenega iz stare cerkve. Je eden največjih v dolini, upodablja nadangele Gabriela, Mihaela in Rafaela, na straneh stojita sv. Simon Gorečnik in sv. Juda Tadej, v oltarni kroni pa veliki duhovnik blagoslavlja Marijino zaroko z Jožefom. Notranji ambient poleg spovednice zaključujejo velik kor in orgle, do katerih vodi krožno stopnišče.

SV. JOŽEF V ŠKALAH

Tudi podružnična cerkev sv. Jožefa nad pokopališčem na Brcu v Škalah je nastala kot nadomestilo porušene cerkve sv. Jurija. Gradnja se je začela 1975 po načrtih Adija Miklavca, večja dela so se končala naslednje leto, sledilo je še nekaj let udarniškega dela Škalčanov. Modernistično-brutalistična cerkev je sestavljena iz prostornega preddverja, pokritega z nadstreškom in betonsko ploščo z zavihanimi vogali, kjer stoji štirikotni zvonik z dvema zvonovoma iz stare cerkve. Iz preddverja obiskovalce preko dvojnih vrat vodi v ladjo v obliki črke Y, na katero je naslonjen kvadraten prezbiterij. Medtem ko sta preddverje in zvonik železobetonska, je preostanek sestavljen iz opečnatih zidov z večjimi steklenimi površinami in sedlasto streho, kar ji daje šotorasto podobo, ki parafrazira sprva začasno mišljeno arhitekturno vlogo stavbe. Notranjost cerkve je asketska z modernimi oblikami in sodobnimi materiali. Prezbitirij je kot najpomembnejši del stavbe dvignjen za tri stopnice, za njim je za steklenimi vrati zakristija. Notranjost krasijo kip sv. Jožefa z detetom Kristusom iz stare cerkve, v ospredju prezbiterija stoji bralni pult, v ozadju se dviguje Križani, na dveh marmoriranih stebrih pa stojita Mati Božja s trnovo krono in lesen tabernakelj z večno lučjo.

SV. OŽBALT V CIRKOVCAH

Podružnična cerkev, posvečena sv. Ožbaltu, stoji vrh griča sredi raztresenega naselja in je bila najbrž zgrajena v 13. stoletju v romanskem slogu, nato pa so ji v gotiki sezidali nov rebrasto obokan prezbiterij s šilastoločnim oknom, ohranjenim vse do danes. Med turškimi vpadi je bila cerkev obdana z obzidjem, barokiziranje 18. stoletja ji je dodalo zvonik in zakristijo ter obokalo ladjo in okrasilo kapelo, v 19. stoletju so prezbiterij na novo obokali in 1937 preslikali, 1970 so podrli baročno čebulo na zvoniku in jo zamenjali s skodlasto streho, 1982 pa podrli manjšo zakristijo in na njenem mestu zgradili veroučno učilnico z zakristijo. Zunanost stavbe opredeljuje zvonik z bakreno štiristrano streho, pod katerim je vhodna veža. Za podolgovato ladjo iz romanike je enako širok in visok prezbiterij. Na južni strani je večja stranska kapela, na severni pa učilnica. Zunanost krasijo rekonstruirana gotska poslikava modrih šivanih vogalov, rdeča obroba iz trikotnikov in črna členitev okenskega ostenja. Notranjost ni velika, ladjo in prezbiterij deli polkrožno sklenjen lok, pilastri so okrašeni z umetelnimi profilacijami, stenam dajejo dodano vrednost poslikave. Osrednji oltar je posvečen sv. Ožbaltu, stranski sv. Gregorju. V cerkvi so tudi kakovostne baročne plastike, še posebej svetnici nad obhodnima lokoma.

SV. MIKLAVŽ V PLEŠIVCU

Cerkev sv. Miklavža leži sredi višinskega naselja Plešivec pod Graško Goro. Prvič se omenja v začetku 14. stoletja. 1631 je imela tri oltarje, sledila je zgodnjebaročna prezidava, v 18. stoletju sta bili prizidani manjši kapeli, 1930 je bil dvignjen glavni oltar. Del zunanosti je zvonik s trikotnim čelom, osemstrano koničasto streho, vhodnim portalom in podaljšano ladjo z enako visokim osemstranim prezbiterijem, ki tvori enotno obliko, a je od znotraj dvignjen za dve stopnici. Poleg obeh manjših stranskih kapel zunanji videz opredeljujejo še zakristija in ostanki nekoč pilastraste fasade. V notranjosti nas za lesenimi kasetiranimi vrati pričaka pevski kor, ki zaradi majhnosti cerkve ni podprt z vmesnim stebrom in preprosto sloni na banjastem oboku. Stranski kapeli sta zelo plitvi in ozki, po celotnem prostoru lahko spremljamo baročno profilacijo na preprosti beli podlagi, okrašeni z arhitekturnim okrasjem iz drobnega štuk. V prezbiteriju stoji baročni veliki oltar sv. Miklavža, ob katerem stojijo sv. Lovrenc, sv. Filip in sv. Jakob Mlajši. V atiki glavnega oltarja stojijo Bog Oče s kroglo sveta, sv. Juda Tadej in sv. Simon Gorečnik. V stranskih kapelah sta manjša baročna oltarja, posvečena Rožnovenski Materi Božji in sv. Petru, na koru visi križev pot.

SV. VID V ŠENTVIDU

Nesrečna je zgodba cerkve sv. Vida v Šentvidu pri Zavodnjah. Prvič je bila izpričana 1500, stala je na deželni meji med Štajersko in Koroško ter je imela sprva tri, nato pa kar štiri oltarje (sv. Vid, sv. Lenart, sv. Miklavž in po 1669 sv. Ana). Originalno cerkev so močno predelali 1807, dobrega pol stoletja kasneje, 1869, pa so na istem mestu postavili novo stavbo, ki je vključevala tri oltarje. Usoda je posegla 1945, ko so nemški vojaki med umikom uničili večji del cerkvene opreme (skupaj s preostankom vasi), nato pa so partizani cerkev zavzeli in jo požgali. Ruševine so samevale na vrhu Slemena do 1963, ko so jih podrli, 1995 pa zgradili novo cerkev oziroma spominsko kapelo, ki priča o raztresenem naselju Šentvid. Nova cerkev je oblikovana v asketskem modernizmu s štirikapno streho, kvadratnim prezbiterijem, manjšim pevskim korom in manjšim zvonikom. Tudi notranjost stavbe je nadvse preprosta, a z nekaterimi zanimivimi elementi, med drugim plastiko sv. Vida v kotlu, rešeno iz stare cerkve, poznogotski kelih z renesančnimi gravurami (zdaj na Velenjskem gradu) ter dve slikani podobi, sv. Ane z Marijo in sv. Lenarta na krilih oltarja. Zanimiv je tudi ostanek kamna z vklesano letnico 1871, vzidan v planinski dom na Slemenu.

GRAJSKE KAPELE

Posebne in ločene skupine stavb so nekdanje grajske kapele, ki so bile dušni blagor plemiškega prebivalstva doline. O njih je ohranjenih kar nekaj pisnih virov, čeprav so prostori s propadom grajskih stavb ali spremembo njihove namembnosti večji del izginili. Svetla izjema je zgodovinsko ravno najbolj zanimiva grajska kapela na Velenjskem gradu. Navzven skromna, postavljena ob glavnem grajskem jedru ne le priča o dolgi zgodovini katoliške cerkve na Šaleškem, temveč sočasno tudi opominja na burno dogajanje v času reformacije. Na Velenjskem gradu se je namreč reformacija ukoreninila in v 16. stoletju so tudi kapelo spremenili v reformacijsko središče, ki pa je s prihodom protireformacije propadlo. Poleg nje je zanimiva še ohranjena kapela pri cerkvi sv. Florijana v Florjanu, ki je po legendi naslednik starejše grajske kapele gradu Kacenštajn, postavljene v zahvalo, ker je graščakova hči preživela padec v globel. Od uničenih grajskih kapel je vredno izpostaviti zidno nišo na velenjskem Turnu, v kateri je bil nekoč umetelen oltar, mojstrsko delo rezbarske umetnosti, grad Šalek je imel kapelni stolpič s čebulasto streho, šoštanjski Turn se je bahal z molilnico, v švarcenštajnski kapeli pa so bile odlične freske.

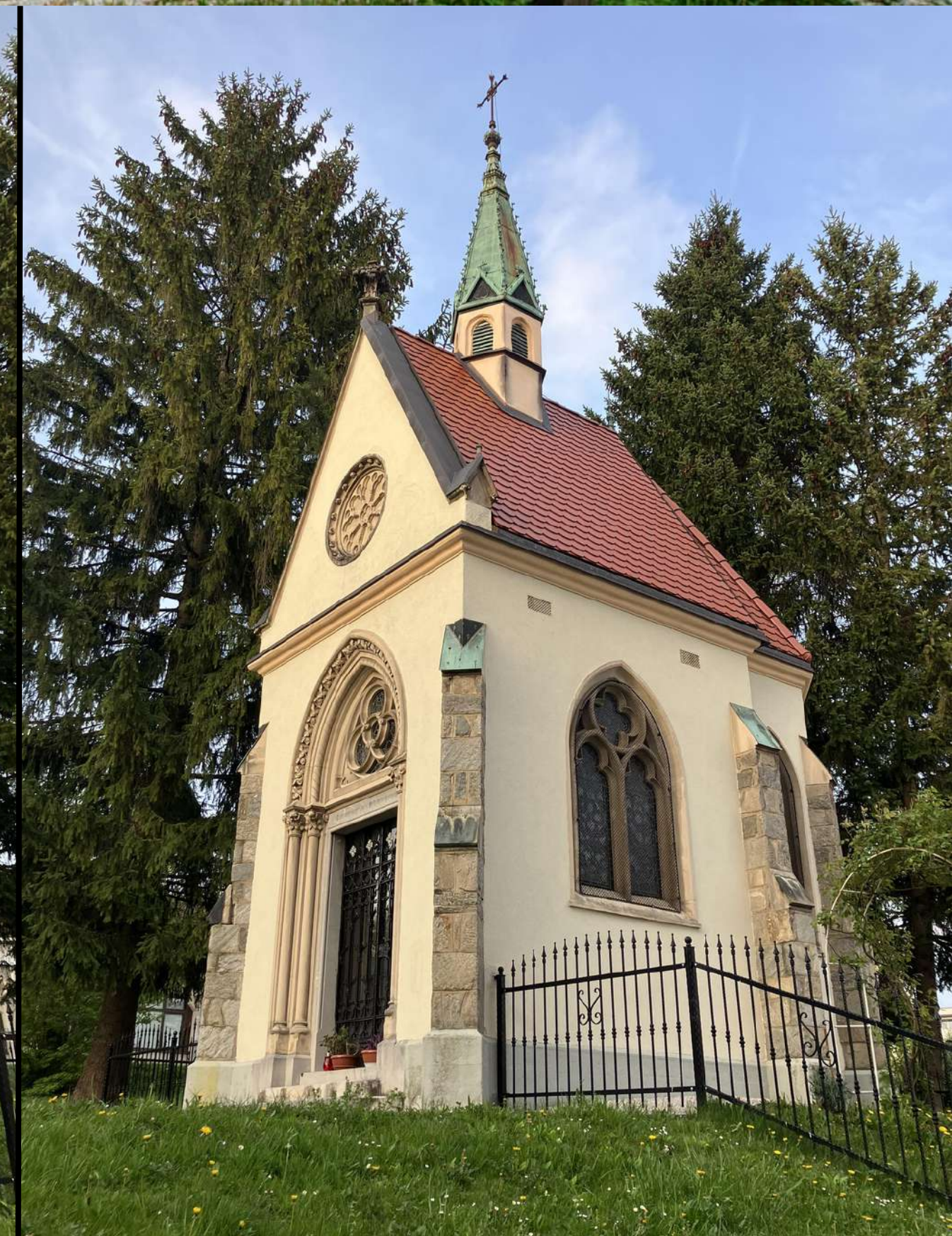
D'HARNAN- COURJEVA GROBNA KAPELA

V zadnjo skupino večjih objektov sodijo tri meščanske in plemiške grobne kapele, od katerih je bila najstarejša v Šmartnem pri Velenju in namenjena grofici d'Harnancour. Postavljena je bila 1870 kot počivališče gospe Luise la Fontagne grofice Harnancourt-Unverzagt in zgrajena v novoromanskem slogu, porušena pa 2017. Stavba je bila iz opeke in je imela dvokapno streho, monumentalni vhod je bil okrepljen s polkrožnim reliefom z upodobitvijo grofovskih grbov, na zadnji strani je bila polokrogla apsida s križem.

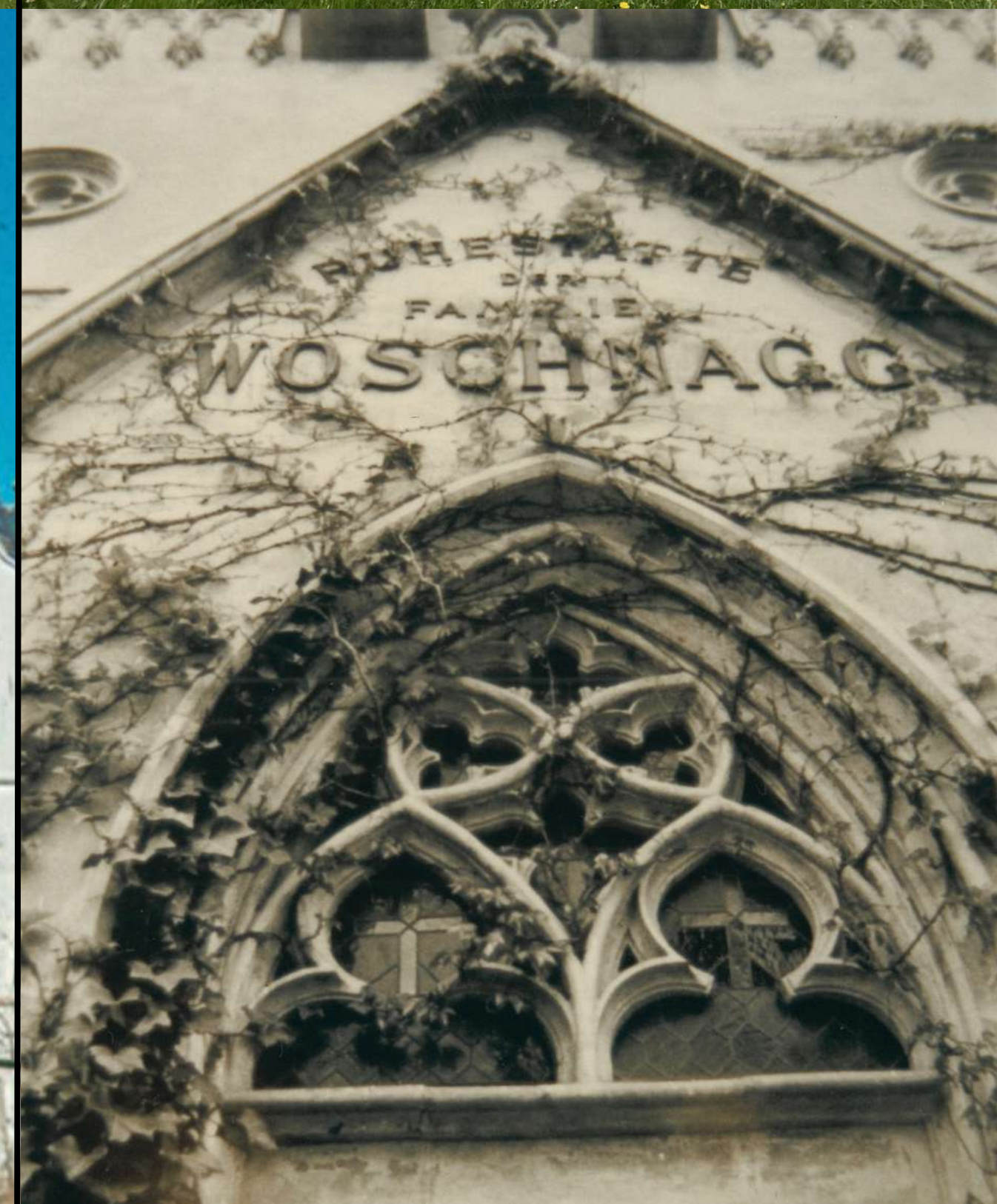
FIŠERJEVA KAPELA V VELENJU

V središču Velenja med novodobnimi bloki je grobna kapela, ki sta jo 1927 postavila brata Fišer v spomin na mati Ano, ki je izvirala iz Velenja. Ima pravokotno "ladjico" in ožji tristrano sklenjen prezbitერიj, na vhodni fasadi je dekorativna trikotna krona s slepo rozeto in križno rožo na vrhu. Kapelo opredeljuje šesterokraki neogotski zvonik, gotsko podobo pa zaključujejo stopnjevani oporniki in vitražna okna s krogovičenjem.

GROBNI KAPELI WOSCHNAGG V DRUŽMIRJU IN ZAVODNJAH

Ob družmirski cerkvi je 1896 šoštanjska usnjarska družina Woschnagg postavila dominantno grobno kapelo v historičnem slogu nove gotike. Družinska grobnica je bila velik ambientalni spomenik z manjšim štiristranim stolpičem, šestimi okenci s trilstom, zastekljenimi z vitražem, mogočnimi kovinskimi vrati in vhodnim portalom z nadpisom *Mesto miru družine Woschnagg*. Tudi notranjost je odražala novogotski slog s križnim obokom. Porušena je bila skupaj s cerkvijo 1975, nadomestila jo je modernistična stavba v Zavodnjah, ki stoji ob pokopališču ter vsebuje spominske plošče in del opreme iz nekdanje družmirske kapele.

KAPELICE, KRIŽI, KUŽNA IN OSTALA ZNAMENJA, STEBRI IN POSLIKAVE TER ŽUPNIŠČA

Poleg že omenjenih skupin sakralnih objektov si je treba ogledati še nekatere manjše, ki krasijo dolino in tvorijo pomemben del verske pokrajine prostora. V prvo skupino spadajo župnišča oziroma domovanja župnikov in vikarjev (denimo Šmartno pri Velenju, Bele Vode, Šmartno ob Paki itd.), katerih vrednost je predvsem v starosti osrednjih zgradb, ki so mnogokrat ene najlepše ohranjenih tradicionalnih stavb okolja (zanimiva izjema je Florjan pri Šoštanju, katerega župnišče je iz 20. stoletja). V drugo skupino spadajo številne manjše nepremičnine, ki jih lahko zaradi preprostosti združimo v sakralna znamenja. Teh je v dolini preko tristo in jih lahko razdelimo v posamezne podskupine. Največjo izmed njih tvorijo *kapelice*, bogoslužne zgradbe, ki navadno stojijo ob cesti ali so vgrajene v stene večjih objektov in so pogosto postavljene iz zaobljube v stiski oziroma nesreči (denimo Koničkova kapelica in Šumlakova zidana kapelica) ali so del procesijskih poti (denimo Šmelcerjeva kapelica). Zelo podobna so jim kamnita *znamenja*, ki pa nimajo notranjega prostora, kamor bi človek lahko vstopil (denimo Križnikovo znamenje). Z njimi so velikokrat identična *kužna znamenja*, postavljena v zahvalo za konec epidemij kuge (denimo Bačovnikovo kužno znamenje). Leseni ali redkeje kovinski *križi* oziroma *razpela* tvorijo preprostejša znamenja, postavljena v zaobljubi (denimo Razpodovski križ) ali zaradi smrti (denimo Križ na Goricah, postavljen v spomin na poveljne poboje). Nekoliko redkeje se pojavljajo tudi stebri s kipi, ki imajo podobno vlogo kot znamenja, a so tehnično veliko bolj dodelani (denimo Marijin steber v Šoštanju). Tudi *stenske poslikave* so zanimiv element sakralne pokrajine in imajo velikokrat vlogo zaščitnega znaka, povezanega s kakšno obrtjo (denimo Navodnikova stenska poslikava, ki prikazuje sv. Krištofa, zavetnika voznikov). Natančno število vseh sakralnih znamenj je nemogoče določiti, saj se zaradi svoje narave mnogokrat gradijo na novo, rušijo, prenavljajo in prestavljajo. Kljub temu tvorijo najbolj "ljudsko" obliko izpovedovanja vere, s čimer so najpristnejši odraz verske vneme. Kot takšna so pomemben element sakralne pokrajine doline.